

Wie beschermt de planeet?

Klimaatcrisis en de Nederlandse krijgsmacht

**Stop
Wapenhandel**

Stop Wapenhandel

Colofon

November 2022

Tekst Wendela de Vries

Lay-out Martin Broek

Met dank aan Dirk Kuiken

Vredeorganisatie Stop Wapenhandel doet onderzoek en voert actie. Donateurs zijn onze belangrijkste inkomstenbron.

Help mee en doneer op IBAN NL11 TRIO 0390 407 380

Stop Wapenhandel

Anna Spenglerstraat 71

1054 NH Amsterdam

www.stopwapenhandel.org

Contact: info@stopwapenhandel.org

Inleiding

De gevolgen van de klimaatcrisis worden steeds zichtbaarder. Overstromingen, extreme droogte en bosbranden volgen elkaar in beangstigend tempo op. Dat raakt ook de krijgsmacht: marinehavens worden bedreigd door zeespiegelstijging en extreem weer tast de inzetbaarheid van personeel en materieel aan.

Militaire leiders als de 'groene generaal' Tom Middendorp waarschuwen voor 'klimaatconflicten' en toenemende migratie omdat grote gebieden op aarde onleefbaar beginnen te worden.¹ Jens Stoltenberg, de secretaris-generaal van de NAVO, stelt dat de krijgsmacht meer kennis nodig heeft en zich aan moet passen omdat klimaatverandering “de omgeving beïnvloedt waarin onze vrouwen en mannen dienen.”²

Volgens Stoltenberg moeten krijgsmachten hun materieel, kazernes, havens en vliegvelden klimaatbestendig maken en hun strategie aanpassen aan een veranderende planeet. Dat betekent ook kansen grijpen die klimaatverandering biedt: De NAVO is steeds meer aanwezig in het Noordpoolgebied, waar de smeltende ijskap nieuwe grondstoffen toegankelijk maakt en waar een snelle zeeroute naar Azië ontstaat.

Ook claimt de NAVO een grotere rol bij rampenbestrijding en noodhulp. Voor Nederland betreft dat vooral het Caribisch gebied, waar de marine een permanente aanwezigheid heeft. “De Nederlandse krijgsmacht moet rekening houden met het vaker en grootschaliger ondersteunen van noodhulpoperaties in het Caribisch gebied als gevolg van extreem weer, ook buiten het reguliere orkaanseizoen”, schrijft de Adviesraad Internationale Vraagstukken.³

De krijgsmacht draagt echter ook zelf bij aan klimaatverandering en speelt een significante rol in de vervuilende fossiele economie. Net als andere sectoren zou de krijgsmacht zijn uitstoot van broeikasgassen daarom serieus moeten verminderen. Daartoe bestaat nog geen internationale verplichting.

Vervuilende krijgsmacht

Op grond van brandstofbudgetten schatten wetenschappers dat alle krijgsmachten bij elkaar wereldwijd ongeveer evenveel broeikasgassen uitstoten als een middelgroot land als Zweden. Uit een analyse van de brandstofbudgetten van de Amerikaanse krijgsmacht in de periode 2001-2018 kan worden afgeleid dat ongeveer 40% hiervan moet worden toegerekend aan de 'war on terror', de grote militaire interventies zoals in Afghanistan en Irak.⁴ Daarbij is gekeken naar de uitstoot van broeikasgassen ('emissies') als gevolg van militaire activiteiten. Daarnaast kunnen ook de emissies van militaire productie worden toegerekend naar de militaire sector. In een onderzoek naar de gezamenlijke mi-

---

¹ Krijgsmacht en klimaatverandering. Een interview met klimaatgeneraal Tom Middendorp. Militaire Spectator 21 maart 2022.

² Opening speech by NATO secretary general Jens Stoltenberg at the High-Level Dialogue on Climate and Security, NATO Public Forum. 28 juni 2022.

³ AIV (2020) Veiligheid en rechtsorde in het Caribisch gebied. Noodzakelijke stappen voor een toekomstbestendig Koninkrijksverband. AIV-advies 116

⁴ Crawford, N. C. (2019) Pentagon Fuel Use, Climate Change, and the Costs of War. Boston University

Wie beschermt de planeet?

litaire emissies van de landen van de EU, waarbij ook de wapenindustrie werd meegeteld, kwam de militaire uitstoot over 2019 ongeveer overeen met de gemiddelde jaarlijkse uitstoot van 14 miljoen auto's.⁵ Ook stellen wetenschappers voor om bij militaire activiteiten en wapenproductie ook de vervuilende gevolgen van een oorlog (bijvoorbeeld het in brand steken van oliebronnen) en wederopbouw na een oorlog op te tellen bij de uitstoot van de militaire sector.⁶ Er is nog veel onduidelijk over de bijdrage van krijgsmachten aan klimaatverandering, maar dat die bijdrage fors is kan wel worden vastgesteld.

De eerste stap om te komen tot vermindering van militaire broeikasgas-uitstoot zou moeten zijn dat militaire emissies gemeten en gerapporteerd worden. Dat dit niet gebeurt, is het resultaat van een lobby van het Pentagon ten tijde van de onderhandelingen over het VN-klimaatverdrag van Kyoto in 1997. Aan de verdragstekst is toegevoegd dat emissies van bunkerbrandstof, de brandstof die civiele en militaire vliegtuigen en zeeschepen 'bunkereren' (tanken) in een haven of luchthaven, niet onder de nationale rapportageplicht vallen. Ook "multilaterale operaties op grond van het Handvest van de Verenigde Naties" (bedoeld wordt militaire interventies) vallen niet onder de nationale rapportageplicht.⁷ In het Klimaatverdrag van Parijs van 2015 zijn deze uitzonderingen gehandhaafd. Wel is toegevoegd dat het landen vrij staat om op vrijwillige basis te rapporteren over hun militaire emissies.⁸

Vanuit de maatschappij is er een toenemende druk om militaire activiteiten toch op te nemen in het klimaatverdrag. Voorafgaande aan de klimaatconferentie in Glasgow (COP26 in 2021) riepen 225 vredes- en milieu-organisaties hun regeringen op om zich in te zetten voor substantiële militaire emissiereducties. Voor de klimaatconferentie van november 2022 (COP27) is een petitie gestart die de NAVO oproept om zijn militaire uitstoot te rapporteren en te reduceren.⁹ De NAVO is het grootste militaire bondgenootschap ter wereld, verantwoordelijk voor meer dan de helft van alle militaire uitgaven, en daarmee voor een groot deel van de militaire klimaatvervuiling.¹⁰

Groene terreinen, vieze wapens

Militaire emissies zijn variabel en hangen samen met de omvang van militaire acties. Het grootste deel van de militaire emissies wordt veroorzaakt door het gebruik van fossiele brandstoffen voor mobiliteit en materieel. Een aanzienlijk kleiner deel is het gevolg van energiegebruik op militaire terreinen en kampementen. Er zijn veel mogelijk-

⁵ Cottrell, L. & Parkinson, S. (2021) Under the Radar: the carbon footprint of Europe's military sectors. Conflict and Environment Observatory. European United Left; SGR; Conflict and Environment Observatory

⁶ Cottrell, L. (2022) A framework for military greenhouse gas emissions reporting. Conflict and Environment Observatory.

⁷ UNFCCC (1998) Report of the Conference of the Parties on its Third Session, held at Kyoto from 1 to 11 December 1997, Addendum, Part Two: Action Taken by the Conference of the Parties at its Third Session.

⁸ International Military Center for Climate and Security. (2022) The World Climate and Security Report 2022: Decarbonized Defense - Combating Climate Change and Increasing Operational Effectiveness with Clean Military Power, The Need for Clean Military Power in the Age of Climate Change.

⁹ Conflict and Environment Observatory (2021) Governments must commit to military emissions cuts at COP26. Conflict and Environment Observatory (2022) NATO: commit to credible climate action.

¹⁰ SIPRI (2022). Trends in World Military Expenditure, 2021

Wie beschermt de planeet?

heden om fossiele brandstoffen op militaire terreinen te besparen of te vervangen door elektrificatie en duurzame energieopwekking ter plaatse. Voor het verduurzamen van het onroerend goed van Defensie heeft Nederland op de begroting van 2022 €71 miljoen voor zonnepanelen en €21 miljoen voor energiebesparing uitgetrokken.¹¹ Op militaire terreinen in Nederland zijn zelfs defensie-ecologen actief die de natuurwaarden bewaken.¹²

Maar verduurzaming van terreinen en kampementen is eenvoudig vergeleken met de vermindering van uitstoot van militaire mobiliteit en materieel, zoals tanks, vliegtuigen en schepen. Emissies van operaties en oefeningen zijn het meest vervuilende onderdeel van het militaire apparaat; het 'operationele energieverbruik' veroorzaakt grofweg driekwart van het totale militaire energieverbruik.

Mede door de publieke druk beginnen ook krijgsmachten klimaatvisies te formuleren. Zoals in de Franse Stratégie Climat & Défense uit 2022, waarbij de Franse overheid zich meer zorgen lijken te maken over de beschikbaarheid van olie dan over de klimaatgevolgen van militaire activiteiten. Het Franse ministerie van Defensie zegt het gebruik van fossiele brandstoffen op kampementen fors te hebben verminderd. Maar voor het verminderen van het operationele brandstofverbruik, dat 75% van het Franse militaire energieverbruik beslaat, worden geen doelen gesteld.¹³

Ook de Britse Defense Climate Change and Sustainability Strategic Approach uit 2021 stelt geen concrete reductiedoelen. De Britse krijgsmacht belooft slechts "bij te dragen aan de wettelijke verplichting van het Verenigd Koninkrijk om tegen 2050 netto nul te zijn".¹⁴ Het 'netto nul'-concept, dat uitgaat van het compenseren van emissies door bijvoorbeeld bomen te planten of door grootschalige CO₂-opslag (Carbon Capture Storage of CCS), wordt door veel klimaatwetenschappers beschouwd als manier om serieuze emissiereductie te vermijden.¹⁵ Alarmerend is dat de Britse krijgsmacht rekening houdt met een temperatuurstijging van 2 tot 4 graden Celsius. Daarmee lijkt een ineenstorting van het klimaat als gegeven te worden geaccepteerd.

Nederland heeft wel concrete streefdoelen voor emissiereductie van de krijgsmacht vastgelegd: in de Defensie Energie en Omgeving Strategie staat dat de afhankelijkheid van fossiele brandstoffen in 2030 met tenminste 20 procent moet zijn verminderd ten opzichte van 2010. In 2050 moet de afhankelijkheid van fossiele brandstoffen met tenminste 70 procent zijn verminderd ten opzichte van 2010. Daarnaast moet in 2030 50 procent van de benodigde energie op kampementen duurzaam worden opgewekt, in 2050 zullen kampementen volledig zelfvoorzienend moeten zijn op energiegebied.¹⁶ In het Defensiejaarverslag 2019 is een nulmeting gepubliceerd voor uitstoot van al het vliegend, varend en rijdend materieel en voor elektriciteit- en gasgebruik op kazernes, havens en vliegvelden. Van de CO₂-uitstoot van 0,40 megaton van Defensie wordt het

---

¹¹ Extra geld voor defensie in 2022. Nieuwsbericht Ministerie van Defensie. 17 november 2021.

¹² Flora, fauna en F-16's. De Vliegende Hollander, 1 februari 2020.

¹³ Ministry of Defence France (2022) Stratégie Climat & Défense.

¹⁴ Ministry of Defence UK (2021) Climate Change and Sustainability Strategic Approach.

¹⁵ Dyke, Watson, Knor. Climate scientists: concept of net zero is a dangerous trap. The Conservationist. 22 april 2021.

¹⁶ Ministerie van Defensie (2019) Defensie Energie en Omgeving Strategie 2019–2022. Tweede Kamer Vergaderjaar 2019–2020 33 763 Nr. 152

grootste deel, 0,31 megaton, veroorzaakt door de ca. 120 miljoen liter gebruikte brandstof, onderverdeeld in kerosine (53,9%) scheepsbrandstof (26,7%) en diesel (19,2%)¹⁷ Er wordt geen opsplitsing naar wapensystemen gegeven, waardoor niet kan worden nagegaan waar de meeste besparing te behalen valt.

Niet genoeg duurzame brandstof

Het Nederlandse ministerie van Defensie verklaart in de Defensienota van 2022 dat duurzaamheid voortaan zal worden meegewogen bij de aanschaf van nieuw materieel. Daarmee wil Defensie afhankelijkheid van fossiele brandstoffen verminderen en bijdragen aan nationale en Europese klimaatdoelstellingen.¹⁸ Een relatief eenvoudige maatregel is daarnaast het beperkt bijmengen van alternatieve vloeibare brandstof zoals bio-brandstof of synthetische brandstof. Motoren hoeven hiervoor niet te worden aangepast. De Nederlandse krijgsmacht streeft naar het structureel bijmengen van gemiddeld 30 procent hernieuwbare brandstoffen in zijn materieel. Dat wil Defensie liever niet zelf betalen: in eerste instantie wordt geprobeerd financiering te halen uit klimaatgelden, zo valt te lezen in de Defensiebegroting van 2022.¹⁹

De F-16's van vliegbasis Leeuwarden vliegen sinds enige tijd op kerosine gemengd met 5% biobrandstof uit frituurvet.²⁰ Knelpunt is de beperkte beschikbaarheid van alternatieve vloeibare brandstof; de productie is beperkt, terwijl ook de civiele vraag sterk toeneemt. De marine houdt hiermee al rekening bij zijn aanschafplan van 8 hulpvaartuigen die emissievrij moeten kunnen varen op groene methanol. In het plan is de optie opgenomen dat overgestapt moet kunnen worden op (niet-duurzame) grijze methanol of diesel, als er onvoldoende groene methanol voorhanden is.²¹ Het tekort aan biobrandstof is niet eenvoudig oplosbaar. De beschikbaarheid van reststromen, zoals het gebruikte frituurvet voor F-16's, is beperkt. Een andere optie is de grootschalige productie van biobrandstof op plantages. Maar dat schaadt de biodiversiteit en concurreert met de teelt van voedselgewassen. Biomassaplantages in het buitenland hebben bovendien vaak nadelige gevolgen voor lokale gemeenschappen, zoals grondonteigening zonder voldoende compensatie.²²

Er worden ook mogelijkheden onderzocht voor elektrificatie van de aandrijving van materieel. Meestal op basis van hybride systemen of met waterstof als energieopslag, omdat opladen tijdens operaties niet altijd mogelijk zal zijn. Hierbij is geen sprake van 'spin-off' van kennis uit de wapenindustrie naar de civiele sector, maar van 'spin-in' van civiele technologie. Op de grote internationale wapenbeurs Eurosatory in Parijs presenteerden wapenbedrijven diverse hybride en elektrisch pantservoertuigen, gebaseerd op

¹⁷ Ministerie van Defensie (2020) Jaarverslag en slotwet Ministerie van Defensie 2019. Tweede Kamer Vergaderjaar 2019-2020 35 470 X Nr. 1

¹⁸ Ministerie van Defensie (2022) Defensienota. Sterker Nederland, veiliger Europa. Investeren in een krachtige NAVO en EU.

¹⁹ Vaststelling van de begrotingsstaten van het Ministerie van Defensie (X) voor het jaar 2023. Tweede Kamer Vergaderjaar 2022-2023 36 200 X Nr.1

²⁰ Defensiebond. F-16's vliegen met een luchtje. 20 januari 2019.

²¹ Ministerie van Defensie. Nieuwe hulpvaartuigen marine worden klimaatneutraal. Nieuwsbericht 16 juni 2022.

²² Statement: Monoculture Tree Plantations Are Not Forests! African Biomass Working Group. 21 september 2022.

Wie beschermt de planeet?

civiele autotechnologie.²³ Net als bij alternatieve brandstof concurreert de krijgsmacht ook bij duurzame elektriciteit met een snel groeiende civiele vraag, denk bijvoorbeeld aan data-centra. Voor de nabije toekomst (lees: de korte tijd die we nog hebben om de planeet onder de 1,5 graden Celsius opwarming te houden) is het onwaarschijnlijk dat er voldoende duurzame elektriciteit beschikbaar is om aan alle civiele en militaire vraag te voldoen.

Klimaatdoelen ondergeschikt

In het nieuwe NAVO Strategische Concept, dat in juni 2022 door de lidstaten is aangenomen, wordt het voornemen aangekondigd om “bij te dragen aan de bestrijding van klimaatverandering door de uitstoot van broeikasgassen te verminderen, de energie-efficiëntie te verbeteren, te investeren in de overgang naar schone energiebronnen en gebruik te maken van groene technologieën en tegelijkertijd militaire effectiviteit en een geloofwaardige afschrikings- en verdedigingshouding te garanderen.”²⁴ Te vrezen valt dat de groene voornemens zich zullen beperken tot militaire bases, omdat het er niet naar uit ziet dat krijgsmachten op korte termijn hun wapensystemen duurzamer kunnen maken. De technologie daarvoor ontbreekt.

Het is in zijn algemeenheid niet mogelijk om de klimaatcrisis te stoppen zonder ook de energievraag te verminderen. Gedragsverandering zal een aanzienlijke bijdrage moeten leveren aan emissiereductie. Dat geldt ook voor de krijgsmacht. Vooral militaire inzet leidt tot militaire klimaatvervuiling, en daar zal dan ook een deel van de verandering vandaan moeten komen.

De NAVO lijkt weinig bereid om zijn energiegebruik op deze manier ter discussie te stellen. “We kunnen onze militaire effectiviteit niet in gevaar brengen”, verklaarde secretaris-generaal Stoltenberg over de NAVO-klimaatambities. “NAVO gaat over het bewaren van vrede door een geloofwaardige afschrikking en verdediging. Niets is belangrijker. Als we er niet in slagen de vrede te bewaren, zullen we er ook niet in slagen de klimaatverandering te bestrijden”²⁵, aldus Stoltenberg. Deze uitspraak is echter gebaseerd op onbewezen veronderstellingen. Bijvoorbeeld dat afschrikking en verdediging de vrede bewaren. Dat vrede door militaire (nucleaire) afschrikking prioriteit moet krijgen boven klimaatbeleid, negeert bovendien het gegeven dat de klimaatcrisis de grootste urgente dreiging is waarmee de mensheid wordt geconfronteerd.

Brandstofslurpers

Veel van de meest brandstofslurpende wapens zijn niet ontworpen voor bescherming van eigen grondgebied, maar voor mondiale machtsuitoefening. Zoals de F-35, het duurste wapen ooit gemaakt, dat is ontwikkeld om oorlog te kunnen voeren aan de andere kant van de wereld, bijvoorbeeld tegen China. Het toestel is een enorme klimaat-

---

²³ Vehicle makers court armed forces with hybrid, electric rides. Defense News. 25 juni 2022

²⁴ NATO (2022) Strategic Concept For the Defence and Security of The Members of the North Atlantic Treaty Organisation Adopted by Heads of State and Government at the NATO Summit in Madrid.

²⁵ Opening speech by NATO Secretary General Jens Stoltenberg at the High-Level Dialogue on Climate and Security, NATO Public Forum. 28 juni 2022.

Wie beschermt de planeet?

vervuiler en gebruikt veel meer brandstof dan de F-16 die hij in veel landen vervangt.²⁶ Alleen al in 2022 kocht Tsjechië 24 F-35's, Nederland bestelde er 6 extra bovenop de eerder bestelde 46. Duitsland kocht er 35 in het kader van 'nuclear sharing' van Amerikaanse kernwapens en in Zwitserland werd een referendum omzeild enbesloten tot de aanschaf van 36 nieuwe F-35 gevechtsvliegtuigen. De VS sloot met wapenfabrikant Lockheed Martin in 2022 een overeenkomst voor 375 F-35's over een periode van 3 jaar.

In al deze aanschafplannen wordt geen rekening gehouden met hogere emissies. Omdat militaire systemen een levensduur hebben van zo'n 30 tot 40 jaar betekent dit dat dit zeer vervuilende gevechtsvliegtuig tot ver in deze eeuw in gebruik zal zijn. Als het Europees Parlement in juni 2022 in een reactie op de EU Routekaart Klimaatverandering en Defensie “onderstreept dat een verhoging van de defensie-uitgaven, rekening houdend met de noodzaak om het ambitieniveau van onze legers te handhaven, niet mag leiden tot een verhoging in emissies (...)”, dan is dat loze praat.²⁷

Ook de Nederlandse krijgsmacht beschermt niet alleen grondgebied, maar ook de economische belangen van Nederland. Dat is al zo sinds de koloniale tijd. De Grondwet stelt in artikel 97: “Ten behoeve van de verdediging en ter bescherming van de belangen van het Koninkrijk, alsmede ten behoeve van de handhaving en de bevordering van de internationale rechtsorde, is er een krijgsmacht.” De militaire strategie van rijke landen is voor een groot deel gericht op controle over de toegang tot grondstoffen (vooral fossiele brandstoffen) en het transport van grondstoffen over zee. Zoals het Strategisch Kompas, het militaire beleidsdocument van de EU stelt: “Maritieme veiligheid is de sleutel tot onze vrede en welvaart. We zullen (...) de vrijheid van navigatie handhaven, maritieme handelsroutes beveiligen en onze communicatielijnen beschermen.” Dit betekent concreet wereldwijde inzet van marineschepen en vliegtuigen.

De controle over grondstoffen en handelsroutes kan ook worden uitbesteed aan krijgsmachten van andere landen door hen te bewapenen. Een bijkomend voordeel van deze wapenhandel voor westerse overheden is dat zij hun uitgaven aan fossiele brandstoffen kunnen 'terugploegen' met de winsten uit wapenexport.²⁸ Olierijk Saoedi-Arabië, de Verenigde Arabische Emiraten en Algerije staan hoog op de klantenlijst van westerse wapenexporterende landen.

De goeden en de slechten

De afgelopen decennia hebben NAVO-lidstaten veel wapens aangeschaft voor militaire interventies en mondiale machtsuitoefening. In het nieuwe Strategisch Concept van de NAVO van 2022 wordt meer nadruk gelegd op afschrikking en verdediging van eigen grondgebied. Daarvoor zijn andere wapensystemen nodig, wat nieuwe afzetmogelijkheden biedt voor de wapenindustrie. Het Strategisch Concept, gepubliceerd kort nadat Rusland Oekraïne binnenviel, is een ideologisch document waarin de wereld wordt ingedeeld in goed en slecht. De NAVO omschrijft zich hierin als een “defensieve alliantie van waarden” van individuele vrijheid en democratie. Ook in Nederlandse beleidsstuk-

²⁶ The Next Threat to the Stealth F-35? Global Warming. The National Interest. 20 november 2019.

²⁷ European Parliament resolution of 7 June 2022 on the EEAS's Climate Change and Defence Roadmap

²⁸ Wearing D. (2018) AngloArabia; Why Gulf Wealth Matters to Britain. Polity

Wie beschermt de planeet?

ken zoals de Defensienota wordt gesproken over de bescherming van gezamenlijke waarden, en dat “de krijgsmacht in dienst (staat) van Nederland om onze vrijheid, veiligheid en welvaart te beschermen”. Maar op die 'defensieve alliantie van waarden' valt wel het nodige af te dingen. De militaire interventies in Irak, Afghanistan en Libië door NAVO-lidstaten waren geen reactie op een militaire dreiging. En in lidstaten Turkije, Hongarije en Polen wordt de democratie steeds verder afgebroken. Men kan de NAVO beter omschrijven als een alliantie van belangen van een specifiek economisch blok.

In het NAVO Strategisch Concept wordt Rusland beschreven als de “meest ernstige en directe bedreiging voor de veiligheid van de bondgenoten en voor vrede en stabiliteit in het Euro-Atlantische gebied”. China wordt opgevoerd als de 'systemische concurrent' van westerse economieën en de NAVO beschuldigt China ervan 'de belangrijkste technologische en industriële sectoren, kritieke infrastructuur en strategische materialen en toeleveringsketens te willen controleren'. Dat lijkt verdacht veel op de taken zoals de NAVO die voor zichzelf formuleerde in 2010: 'Als een groter deel van de mondiale consumptie over de hele wereld wordt vervoerd, wordt de energievoorziening in toenemende mate blootgesteld aan verstoring. (Daarom zullen bondgenoten) het vermogen ontwikkelen om bij te dragen aan energiezekerheid, inclusief bescherming van kritieke energie-infrastructuur en transitgebieden en -lijnen, samenwerking met partners en overleg tussen bondgenoten op basis van strategische beoordelingen en noodplanning.'²⁹ Alleen spreekt de NAVO over zijn eigen optreden in termen van 'bescherming' en 'veiligheid', terwijl China wil 'controleren'.

De wereld voorstellen als een strijdtoneel tussen democratie en autocratie en de – soms agressieve – behartiging van eigen economische belangen wegpoetsen is een verdraaing en versimpeling die niet bijdraagt aan internationale veiligheid. De manier waarop de 'systemische concurrenten' als vijanden worden neergezet, is niet alleen bedreigend voor het klimaat omdat het aanzet tot meer bewapening en dus meer emissies, maar ook omdat het de internationale samenwerking om de klimaatcrisis op te lossen in de weg staat.

Oorlog in Oekraïne

Terwijl de Amerikaanse terugtrekking van troepen uit Afghanistan leidde tot een aanzienlijke daling van de militaire emissies, heeft de oorlog in Oekraïne geleid tot een toename.³⁰ Niet alleen door oorlogsactiviteiten zelf, maar ook door de reactie van westerse landen. De crisis in Oekraïne en de gevoelens van onveiligheid onder de bevolking zijn in veel landen aangegrepen om de militaire budgetten fors te verhogen, meer wapens te kopen en troepen en oefeningen uit te breiden. Daarover is nauwelijks democratische discussie gevoerd. Zowel in Nederland als in Groot-Brittannië gaat de militaire budgetverhoging direct ten koste van klimaatgeld.³¹ Berichtgeving over het lijden van de Oekraïense bevolking wordt organisch verbonden met de boodschap dat alleen meer wapens de westerse bevolking kunnen beschermen tegen eenzelfde lot.³²

²⁹ NATO (2010) Strategic Concept For the Defence and Security of The Members of the North Atlantic Treaty Organisation Adopted by Heads of State and Government at the NATO Summit in Lisbon

³⁰ Crawford N.C. US Army plan to combat climate change lacks the fighting spirit. Bulletin of Atomic Scientist. 17 maart 2022.

³¹ Meer geld naar AOW en Defensie, kabinet snijdt in klimaat- en stikstoffondsen. RTL Nieuws 20 mei 2022. UK to use climate and aid cash to buy weapons for Ukraine. Politico EU. 30 juni 2022

³² Demmers, J. Conflict analysis in times of war. Voordracht the VU seminar *The War in Ukraine and*

Wie beschermt de planeet?

Volgens de Europese Commissie hebben de EU-lidstaten sinds de Russische inval in Oekraïne al €200 miljard uitgetrokken om hun militaire budget te verhogen.³³ De Verenigde Staten hebben voor 2023 hun hoogste defensiebudget ooit gepresenteerd: een bedrag van 840 miljard dollar wacht op goedkeuring van de Senaat.³⁴ Dit terwijl NAVO-landen nu al samen verantwoordelijk zijn voor de helft van alle militaire uitgaven wereldwijd, en Rusland een aandeel heeft van 3,1%, China van 14%.³⁵ De Nederlandse militaire uitgaven stijgen al sinds 2014 tot € 12,5 miljard in 2022, en na de Russische inval in Oekraïne voegde de regering daar structureel €5 miljard extra aan toe voor de komende jaren. Dat is een verhoging van de militaire uitgaven met 40%.³⁶ Daarmee is het militair-industrieel complex de grote winnaar van de Oekraïne-oorlog. De oorlog leidt ook nog op een andere manier tot een verslechtering van het klimaat. Russische fossiele brandstof wordt mede vervangen door het opnieuw opstarten van kolencentrales.

Conclusie

Oorlog en krijgsmacht zijn schadelijk voor het klimaat. Hoewel de krijgsmacht zijn terreinen en kazernes verduurzaamt zit de grootste uitstoot bij de operationele uitstoot: bij mobiliteit en materieel. Er zijn onvoldoende duurzame alternatieven voor de fossiele aanstuwingsbrandstof voor vliegtuigen, marineschepen en rijdend materieel. Oefeningen, internationale inzet en oorlogvoering leiden tot grote uitstoot van broeikasgassen. Gezien de grote bedreiging die de klimaatcrisis vormt voor de veiligheid van het leven op aarde mag dit probleem niet genegeerd worden.

De verhoging van militaire budgetten, meer wapens en meer militaire activiteit leidt onvermijdelijk tot meer militaire klimaatvervuiling. Alleen door gedragsverandering, dat wil zeggen minder militaire activiteiten, kan de uitstoot van mobiliteit en materieel substantieel verminderen. Er moet kritischer gekeken worden naar waarom en wanneer de krijgsmacht wordt ingezet: is het ter bescherming van mensen of ter bescherming van economische belangen? De belangen van de (fossiele) economie zijn te vaak doorslaggevend. Zeker als de schade en vervuiling van militaire inzet wordt meegewogen. Ook bij aankoop van militair materieel moeten de emissies van productie en gebruik worden meegewogen.

De militaristische ideologie van het indelen van de wereld in 'goeden' en 'slechten' leidt tot grotere onveiligheid. Het legitimeert militaire inzet voor de belangen van de rijke wereld ten koste van de rest van de wereld. Het verkleint de mogelijkheid om spanning te verminderen en emissies te reduceren. Bovendien bemoeilijkt het internationale samenwerking voor het oplossen van mondiale problemen zoals de klimaatcrisis.

De veiligheid wordt niet gediend met een krijgsmacht die bijdraagt aan de klimaatcrisis.

European Security. 9 Mei 2022.

³³ European Commission. EU steps up action to strengthen EU defence capabilities, industrial and technological base: towards an EU framework for Joint defence procurement. Press Release 18 mei 2022.

³⁴ House Passes \$840 Billion Military Policy Bill. New York Times. 14 juli 2022.

³⁵ World military expenditure passes \$2 trillion for first time. Stockholm International Peace Research Institute SIPRI. 25 April 2022

³⁶ Ministerie van Defensie (2022) Begroting van het Ministerie van Defensie (X) voor het jaar 2023. Tweede Kamer Vergaderjaar 2022–2023. 36 200 X Nr.1